

DOĞU ESİNTİLERİ

İranoloji, Fars Dili ve Edebiyatı Araş-
tırmaları Dergisi
A Journal Of Iranology Studies

Web: www.doguesintileri.com

TEMMUZ/JULY

VOLUME: 13/ 2020-7

ISSN: 2148-290X

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

SOBIAD

Google Akademik

ULUSLARARASI HAKEMLİ
DERGİ

مجله علمی پژوهشی

MEVLANA'NIN MESNEVÎ'SİNİN 1. DEFTERİNDE GEÇEN ANASIR-I ERBAA İLE İLGİLİ BEYİTLER

EBUBEKİR HIRA*

Öz

Mevlâna'nın Mesnevîsi, içerdiği konular bakımından tarihe, edebiyata, tasavvufa, mitolojik olaylara, insan yaşantısına, hayvanlar âlemine, günlük hayata ve benzeri birçok konuya dair bilgi vermektedir. Bu bilgilerden biri de Anasır-ı Erbaa diye bilinen ve ortaçağda tıp, felsefe, astronomi, edebiyat, şiir ve benzeri birçok alanda kullanılan başta toprak, su, ateş ve hava olmak üzere dört unsurdur. Bu çalışmada önce "Anâsır-e erbaa" hakkında açıklamalar yapılacaktır. Daha sonra Mevlâna'nın Mesnevisinin birinci defterinde yer alan Anâsır-ı Erbaa ile ilgili bazı beyitler ortaya konulacaktır. Beyitlerin Farsça metinleri ve Türkçe tercümeleri de verilecektir. Beyitlerin Farsça metinleri, hakkında tarafımızdan Yüksek Lisans tezi hazırlanmakta olan ve Mevlâna Müzesi Kütüphanesi İhtisas nr. 01177'de yer alan Mesnevînin orijinal metninden yararlanılacaktır. Ayrıca bu beyitlerdeki bazı farklılıklar aşağıdaki iki eserle karşılaştırılacaktır:

Adnan Karaismailoğlu ve Derya Örs tarafından hazırlanan Mevlâna Celâleddîn Muhammed- Mesnevî-i Ma'nevî 1-2, Farsça (Ankara 2007, Akçağ Yayınları) isimli eser. Farklılıklar dipnotta gösterilirken "K" kısaltmasından yararlanılacaktır.

Reynold A. Nicholson'un Jalâlûddin Rûmî-The Matnawi (Book I, Edited and Translated by: Reynold A. Nicholson, Tehran, 1381/2002) adlı eseri. Farklılıklar dipnotta gösterilirken "N" kısaltmasından yararlanılacaktır.

* EBUBEKİR HIRA, Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırmaları Enstitüsü- Mevlana ve Mevlevilik Ana Bilim Dalı, Selçuk University, Mevlana Research Institute Email: ebubekir_48@hotmail.com. (Makale Geliş Tarihi: 06.03.2020/Kabul Tarihi: 12.08.2020).

Beyitlerin Türkçe tercümesinde Veled Çelebi İzbudak tarafından Osmanlı Türkçesiyle hazırlanan Şucaeddin Onuk tarafından 5 Kanun-i Sani 1938- 1 Teşrîn-i Sani 1942 tarihleri arasında kaleme alınan¹ Mevlâna'nın Mesnevisi (Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi İhtisas nr. 5223) isimli eserden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, Mevlâna, Anâsır-ı Erbaa, Türk edebiyatı, Fars Edebiyatı.

ABSTRACT

Mevlana'Sadî Masnavi gives information about history, literature, su-fism, mythological events, human life, world of animals, daily life and many similar topics. interms of the topics it includes. One piece of their information is that known as Anasır-ı Erbaa, used in the fields of medicine, philosophy, astronomy, literature, poetryandetc. In the medieval period, and consisting of four element sinitially as earth, water, fireandair.

In this study, firstlyt he explanations about Anasır-ı Erbaa will be made. Then, some verses related to Anasır-ı Erbaa, found in the first notebook of Mevlana's Masnavi, will be put forward. Persian and Turkish translations of the verses will be given as well.

For the Persian texts of the verses, the original text of Masnavi, about which a master's thes is being preparedby us and which is in volved in Mevlana Museum Library Expertise numbered as 01177, will be benefitedfrom. Besides this, some differences in these verses will be compared with the following two Works:

Theworknamed Mevlana Celaleddin Muhammed Mesnevi-i Ma'nevi 1-2, Persian (Ankara 2007, Akçağ Publications) prepared by Adnan Karaismailoğlu and Derya Örs. While the differences are being shown in the footnotes, "K" will be used as an abbreviation.

The work named Reynold A. Nicholson's Jalâlûddin Rûmî-The Matnawi (Book I, Edited and Translated by: Reynold A. Nicholson, Tehran, 1381/2002) While the differences are being shown in the foot notes, "N" will be used as an abbreviation.

¹ Ali Temizel, Mevlana Çevresindekiler, Mevlevilik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler, Konya 2009, s. 128-129.

For the Turkish translations of the verses, the work named Mevlana's Masnavi (Konya Mevlana Museum Library Expertise numbered 5223), prepared with Ottoman Turkish by Veled Çelebi İzbudak and written-between 5 January 1938 and 1 November 1942 by Sucaeddin Onuk, has been benefitted from.

Keywords: Masnavi, Mevlana, Anasır-ı Erbaa, Turkish Literature, Persian Literature.

چکیده

مثنوی مولوی از منظر موضوعاتش اطلاعات جامعی در خصوص وقایع تاریخی، ادبیات، تصوف، اساطیر، زندگی انسان، دنیای حیوانات، زندگی روزمره و موضوعات مشابه ارائه میدهد. یکی از این موضوعات عناصر اربعه می باشد که در قرون وسطی در پزشکی، فلسفه، اخترشناسی، ادبیات، شعر و موارد مشابه کاربرد داشته است. چهار عنصر متشکل از خاک، آب، آتش و هوا بوده است. در این تحقیق ابتدا در مورد عناصر اربعه اطلاعاتی ارائه می گردد. پس از آن از دفتر اول مثنوی ابیاتی در خصوص عناصر اربعه داده می شود. متن فارسی و ترجمه ترکی بیت ها هم نوشته شده است. متون فارسی از پایان نامه کارشناسی ارشد آماده می شود و از متن اصلی مثنوی 01177 کتابخانه تخصصی موزه مولانا استفاده شده است علاوه بر این، برخی از تفاوت ها با دو اثر زیر مقایسه می شود: در ترجمه ترکی ابیات از نوشته های ولد چلبی ایزبوداک که به ترکی عثمانی بوده و توسط شجاع الدین اونوک در بین سال های 5 قانون ثانی 1938 و تشرین ثانی 1942 با موضوع مثنوی مولوی به رشته تحریر در آمده است استفاده شده است (موزه تخصصی مولانا در قونیه 5223)

کلید واژه ها: مثنوی، مولانا، عناصر اربعه، ادبیات ترکی، ادبیات فارسی

Giriş

Anasır kelimesi sözlükte "asıl, kök, soy; şeref asalet" gibi manalara gelen unsur kelimesinin çoğuludur. Anasır-ı Erbaa "dört unsur" demek olup klasik felsefede toprak, su, hava ve ateşten ibarettir.

Dört unsur teorisinin yanı sıra, ahlât-ı erbaa, "dem, balgam, safra, sevda" yı; cihât-ı erbaa, "doğu, batı, kuzey, güney"i; etrâf-ı erbaa, "sağ,

sol, ön, arka"yı; füsûl-i erbaa, "ilkbahar, yaz, sonbahar, kış"ı ifade etmektedir (Devellioğlu, 2008: 226).

Tasavvufî düşünceyi felsefî boyutlara kavuşturarak İslâm düşüncesinde büyük değişiklikler meydana getiren İbnü'l-Arabî, unsurların feleklerin hareketi sonunda ortaya çıktığını belirterek Tanrı'nın dört unsuru dört günde yarattığını, bunların içerisinde ateşin en üst mertebede bulunduğunu, fakat Hz. Âdem'in çamurunda yer alan suyun hepsinden daha etkili olduğunu söyler ve unsurlara kendi özelliklerini verenin Allah olduğunu belirtir.

İbnü'l-Arabî ile paralel fikirler taşıyan İbn-i Seb'în ise dört unsurdan söz ederken bunların keyfiyetleriyle fiilleri arasında denklik bulunduğunu, parlak olan ateşin cisimleri kendi tabiatına çevirdiğini, şeffaf ve latîf olan havanın sûretleri kolayca benimseyip bıraktığını, suyun da aynı özellikleri taşıdığını, toprağın ise yoğun bir cisim olduğunu belirtir.

Kelâmî ve tasavvufî muhtevası içerisinde divan edebiyatında bir mazmun olarak kullanılan anâsır-ı erbaa, yüzyılımızın başına kadar yazılan İslâm düşüncesine dair eserlerde sık sık görülmeye devam eder (Karlığa: 1991, s.149-151).

Tabiat bilgisi ve gelişmesinde çok mühim bir yeri olan unsur (element) mefhumunu ilk olarak ortaya koyan eski Yunan felsefecisi Empedokles (takriben M.ö. 492-432) olmuştur, denebilir. Ondan önce kâinatın ilk temel maddesinin Miletli Thales'e göre su, Anaximenes'e göre hava, Efesli Harakleitos'a göre ateş ve Pythagoras'a göre bir sayısı olduğu kabul edilirken Empedokles, tabiatın bu ilk maddesinin tek değil dört olduğunu ileri sürmüş, su, hava ve ateşe toprağı da ilave etmiştir. Ancak Empedokles'e göre, yaratılmamış ve yok olmamış olan yani ezeli ve ebedi bulunan unsur, kendi içinde bir cinsten olup keyfiyeti bakımından değişmeyen ve artık bölünmeyen, sadece birbirine karışan ve çeşitli hareket durumlarına geçebilen madde demektir.

Tabiat ilminin bilhassa fizik ve kimya ilimlerinin gelişmesi neticesi, değerini kaybeden, fakat tıp tarihi bakımından hala ehemmiyetini muhafaza eden bu unsurların sûfler arasında çok daha hususi bir manası vardır.

Onlar bu dört unsuru, nefsin tekâmülündeki dört haline benzetirler. Ateş-nefs-i emmare (emreden nefis), havaya nefis-i levvame (kınayan nefis), suya nefis-i mülhime (ilham eden nefis) ve toprağı nefis-i mutmainne

(Tanrı'nın emirlerine boyun eğip razı olan nefis) adını verirler ve her biri için 10 hususiyet zikrederler.

Bunların dördünü veya bir ikisini daha başka manaya kullananlar olduğu gibi, vahdet ehli arasında aklın değil de, toprağın ilk cevher olduğunu söyleyenler de vardır (Şahinoğlu: 1993, 40-41).

Mevlana gerçek anlamda; âlim, sûfî ve şair özelliklerini kendisinde barındıran bir şahsiyettir. Mevlânâ'nın dinî ve tasavvufî düşüncesinin kaynağının Kur'an ve Sünnet olduğunu, Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber(S.A.V.)'in yolundan gittiğini Rubâîler eserindeki "Canım tenimde olduğu sürece Kur'an'ın kölesiyim. Ben, Allah'ın seçkin peygamberi olan Muhammed'in yolunun toprağıyım. Her kim bundan başka benden bir söz naklederse ona çok üzülür ve ondan da çok üzüntü duyuyum"(Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Hz. Mevlânâ'nın Rubâîleri, çev. Şefik Can, Ankara, 1990, nr.1311.) beytinde dile getirmesinden anlıyoruz, "Pergele gibiyim; bir ayağımla şeriat üstünde sağlamca durduğum halde öbür ayağımla yetmiş iki milleti dolaşıyorum" diyerek bir Müslüman olarak insanlığı kucaklayabildiğini belirtmiştir.

ANÂSIR-I ERBAA HAKKINDA BAZI AÇIKLAMALAR:

SU

Su, tabiattaki dört temel unsurdan en önemlisidir. Çünkü dünyadaki tüm canlı varlıkların vazgeçilmez hayat kaynağıdır. Saf su, renksiz, koksuz ve tatsızdır. Bitkiler, kendileri için gerekli mineralleri su ile alırlar.

Edebiyatta genellikle akarsu olarak düşünülür ve revân kelimesi ile ifade edilir. Su, dünya üzerindeki en mucizevî maddedir. Pek çok inanışta su insanın ilk yaratılma maddesi olarak geçer. Su temizleyici ve arındırıcı özelliğe sahiptir. Bu anlamda temizliği simgeler

Tabiattaki tüm bitkilerin yeşermesine sebep olduğu için bereket ve rahmet olarak isimlendirilir. Edebiyatta sevgilinin dudağı olarak anılır ve sudan kinaye olarak "hayat suyu" olarak adlandırıldığı da olur. Farklı şekillerde ve durumlarda çeşitli isimlerle anılır. Deniz, nehir, göl, pınar, hayat suyu, çeşme, yağmur, sel, şebnem ve katre gibi isimlerle birlikte kullanılır.

Tasavvuf terminolojisinde anlamı “marifet”tir. Su; “feyiz”, “tefekür”, “zahirî ve bâtinî hisler” anlamında da kullanılmıştır. Su, hareketli bir sıvıdır. Bu nedenle akmak ve dağılmak onun temel özelliğidir. Bu özellik Farsçada “revân”, yani akan su kelimesi ile ifade edilir. Sürekli feraha, ezeli irtibata ve alakaya olan bilince, akıcı su denilmiştir. Yine akan su, kalbin ferahlığını temsil eder (Aslanoğlu: 2018, 326).

Vücudun maddi unsurları suya bağımlıdır. Bu sıfat, Mürşid-i Kâmilin himmet ve tasarrufu ile mütevazılığa ve alçak gönüllü olmaya dönüşür.

TOPRAK

Kara parçalarının yüzeyini örten katman. İklim ve biyoloji etmenlerinin belli bir süre boyunca taş küre üzerinde etki göstermeleri sonucu olarak ortaya çıkar. Yerküre üzerinde bulunan kayalardan doğar. Bir kayaç, yüzeye çıktığında üzerine yavaş yavaş bitki örtüsü yerleşir. Toprak, “Anasır-ı Erbaa”dan, yani tabiattaki dört ana unsurdan biridir. Ancak dört ana unsur arasında en düşük derecede olan unsur “toprak”tır.

Edebiyatta pek çok açıdan söz konusu edilir. Özellikle uyum sanatı yoluyla topraktan bazen sevgilinın övgüsü için yararlanılır. Toprağın içinde mücevherler, hazineler ve kıymetli şeyler bulunur.

Toprağın bahsedilen özelliklerinden biri de katılığı ve siyahlığıdır. Ölen canlılar, toprağa gömüldüğü veya karıştığı için toprak kelimesi, hayat kavramının zıddı olarak ele alınır. Hayat, çoğunlukla “nur” sıfatı ile ifade edilirken hayatın bittiği yer olan toprak nurun zıddı olan “karanlık” ve “kara” sıfatıyla ifade edilir. Edebiyatta ve şarkılarda bu açıdan “kara toprak” şeklinde aktarılır (Aslanoğlu: 2018, 343-344).

HAVA

Gökyüzü anlamına gelen pek çok isim vardır. Gökyüzü, dünyanın üzerinde olması hasebiyle yüceliği, üstünlüğü ve gücü temsil eder. Mavi, beyaz ve saf olması nedeniyle temizliği ve berraklığı simgeler. Gökkuşağı, farklı renkleri barındırması açısından renkli oluşuyla anılır. Âlemi kaplayıcı olması ve sınırının olmaması nedeniyle genişlik ve sonsuzluğu ifade eder. Edebiyatta tüm bu anlamlar, maddi özellikleriyle ayrı ayrı değerlendirme konusu olduğu gibi hepsinin birleşimiyle ortaya çıkan ve büyük

gücü temsil eden “felek” anlamında da çokça kullanılmaktadır. Gökyüzü; meydan, levha, safha, zemin, atlas, bîşe, deniz, çardak ve eyvan kelimeleleriyle anılır. Gökyüzü, yüksekliği sebebiyle Kaf, dağ ve tepeye (kule) benzetilir. Aynı zamanda Hakk'ın tecellisinin görüldüğü çelik bir aynadır (Aslanoğlu: 2018, 349-350).

Vücudun ana unsurlarından birisi olan havadan ileri gelen kibirlilik ve üstünlük taslama sıfatı, istenilirse iyi huylara dönüşür.

ATEŞ

Ateş tabiattaki dört unsur içinde etkin ve eril olan iki unsurdan biri olup, diğer üç unsuru da aydınlatan ve ısıtan unsurdur. Dört unsurdan tartılamaz olanıdır ve sembolik olarak ruhu temsil eder. Kimi zaman ışık sembolüyle özdeş tutulur. Ateşlenme, havadaki oksijenin yanabilecek nitelikte bir maddeyle birleşmesinin sonucudur. Bu tepki ısı üretir. İşlem çok süratli olmuşsa alevleri görürüz.

Ateş, hayatın her alanında çok önem arz ettiği için tarih boyunca pek çok medeniyet ve inanç sistemi tarafında farklı bir öneme sahip olmuş ve onu kutsallaştıranlar dahi olmuştur. Çok eski çağlardan beri insanın dikkatini çeken ateş, Brahmanizm ve Mazdeizm gibi Aryan dinlerinde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi Sami dinlerinde, hatta putperest Afrika dinlerinde bile önemlidir.

Edebiyatta ateş, âşığın sevgiliye olan hasreti ve içinde yaşadığı ayrılık, ateş olarak tavsif edilir. Ateş, âşığın içinde bulunduğu aşkın ızdırabıdır. Ayrıca sevgilisine duyduğu özlem, hicran ve hasret de ateş şeklinde kendini gösterir ve daima âşığı yakar. Ateş, gözde tutuşur ve gönülde alevlenir. Âşık, gönlündeki ateşi söndürebilmek için daima gözünde su akıtır. Ama o ateş asla sönmez. Ateş bazen mum ile birlikte kullanılır ve şairin aşk ateşiyle içinin yanması hali, için için yanan muma benzetilir. Sevgilinin yanağı ve dudağı, renk açısından bir ateştir. Yakıcı özelliği buradan gelir.

Yine Hz. İbrahim'in ateşe atılması o ateşin gül bahçesine dönüşmesi nedeniyle çoğu şiirde İbrahim; ateş ve gülistan birlikte kullanılır. Tasavvufta “aşk, sevgi harareti, muhabbet alevi, aşk ateşi” şeklinde deyimlerle anılır. Ateş, yalnız başına kullanıldığında ilahi aşk ateşine kinayedir. Ateş,

psikolojik olarak öfkeyi ve kızgınlığı temsil eder (Aslanoğlu: 2018, 360-361).

**ANÂSİR-I ERBAA İLE İLGİLİ OLARAK MEVLÂNA'NIN MESNEVİSİNİN
BİRİNCİ DEFTERİNDE YER ALAN BAZI BEYİTLER:**

Türkçe Beyitler	Farsça Beyitler	Nr.
Bu Ney'in sesi ateştir. Hava değildir. Kimde bu ateş yok ise yok olsun.	عشقست کاندِر نی فتاد جُوشش عشقست کاندِر می فتاد	9
Ney'in içine düşen aşk ateşidir. Mey'in ² içine düşen aşkın coşmasıdır.	نی حریفِ هر که از یاری بُرید پرده‌هایش پرده‌های ما درید	10
Balıktan başka her şey suya kanar. Rızkı olmayana da günler uzar. ³	هر که جز ماهی ز آبش سیر شد هر که بی‌روزیست روزش دیر شد	17
Toprak beden, aşktan dolayı göklere gitti, dağ oynamaya kalkıştı, çevik oldu.	جسم خاک از عشق بر افلاک شد کوه در رقص آمد و چالاک شد	25
O halayık hastalıktan kıl gibi oldu. Kazara sirkencubin safrayı arttırdı.	از قضا سرکنگبین صفرا فزود ⁴ رُوغن بادام خشکی می نمود ⁵	53
Badem yaşı da kuruluk tesir gös- terdi. Kara helile ile kabız oldu.	از هليلة قبض شد اطلاق رفت آب آتش را مدد شد همچو نفت	54

² [1] Mey: Şarap.

³ [4] Maarif ve Hakâyık-ı emanete dalanlara o eman ne kadar geniş olsa kanmaz bilakis bu rızıktan mahrum olanların da saatleri yıllar gibi bir türlü geçmez ve neşesiz zevksiz kıvrınır durur; nasıl ki açlıktan dakikalar geçmez.

⁴ فزود : نمود

⁵ فزود : نمود

Tohum toprak içinde gizlenince onun sırrı olması bahçenin yeşillenme neticesini verir.	دانه چون اندر ⁶ زمین پنهان شود سراو ⁷ سر سبزی بستان شود	177
Ki halayık onun visaliyle izafet bulsun. Visal suyu iştiyak ateşini söndürsün.	تا کنیزک در وصالش خوش شود آب وصلش دفع آن آتش شود	200
Her iki cins geyik ot ve su gıdalanırlar, birinden fişkı zuhur etti öbüründen halis misk hâsıl oldu.	هر دو گون آهو گیا خوردند و آب زین یکی سرگین شد و ز آن مُشک ناب	269
Her iki kamyş da bir sulaktan su içtiler. Biri bomboş öbürü şekerle dopdolu oldu.	هر دو نی خوردند از یک آب خور این یکی خالی و آن پر از شکر	270
Her iki suretin birbirine benzemesi mümkündür, acı su da tatlı su da saf-tır.	هر دو صورت گر بهم ماند رواست آب تلخ و آب شیرین را صفاست	276
Zevk sahibinden başka kim anlar, onu bul! İyi su ile acı suyu işte o anlar.	که صاحب ذوق کی شناسد بیاب او شناسد آب خوش از شوره آب	277
O kötü adın çirkinliği harfinden değildir – manasındandır – deniz suyunun acılığı kabından değildir.	زشتی آن نام بد از حرف نیست تلخی آن آب بحر از ظرف نیست	296
Harf kaptır manası da su gibidir. Mana denizi de (kitabın anası nemli huzurunda bulunan) zat-ı ulûhiyettir.	حرف ظرف آمد در و معنی چو آب بحر معنی عنده أم الكتاب	297
Mesela birisi suyu kesti, suyolunu tamir ve tethir ⁸ eyledi, sonra o temiz ırmağa içilmeye layık suyu salıverdi.	آب را ببریید و جو را پاک کرد بعد از آن در جو روان کرد آب خورد	310

⁶دانه چون اندر : دانه‌چون در N

⁷او : آن N

⁸Tethir (تطهیر) : Farsça da temizlemek, bir şeyi su ile yıkamak ve temizlemek. (Logatname, Ferheng-i Motevasset-i Dehhoda, Tehran 1385/2006, Çap-ı Evvel) .

Padişahın öyle yol verici hilekâr bir veziri vardı ki mekr ile suya düğüm vururdu.	شه ⁹ وزیرى داشت گبر و عشوهده كو بر آب از مكر بر بستى گره	340
İsa'nın o saf küpünden yüz renkli elbise sade ve tek renk olurdu ¹⁰ o insanı usandıran tek renk değil belki balıkla saf su gibi idi.	جامه‌ای صد رنگ از آن خُم صفا ساده و یک رنگ گشتی چون صبا ¹¹	507
Karada gerçi binlerce renk var ama balıkların kurulukla cengi var-bağ-daşamaz-.	نیست یک رنگی که ¹² خیزد و ملال بل مثال ماهی و آب زلال	508
Suya çamura nur-u zatı vurdu da o sebeple yeryüzü tane ve tohum yetiştirmek kabiliyetini hâsıl eyledi,	خاک آمین و هر چه در وی کاشتی بی خیانت جنس آن برداشتی	515
Toprak emindir, ona ne ekersen hıyanet görmeksizin onun cinsini kaldırırsın.	این امانت ز آن امانت یافته ست کافتاب عدل بر وی تافته ست	516
Toprak bu emniyeti o Tanrı emanetinden bulmuştur. Çünkü adalet-i ilahi güneşi ona nur saçmıştır.	تا نشان حق نیارد نو بهار خاک سر را کی نماید ¹³ آشکار	517
Öyle ki bahar, Tanrı ferman namesini getirmediği toprak esrarını aşikâr olarak gösterir mi?	آن جوادی کو ¹⁴ جمادی را بداد این خبرها وین امانت وین سداد	518

⁹ شه : او NK

¹⁰ [1] Hazret-i İsa aleyhisselam bir boyacı küpüne kumaşı sokardı, sahibinin istediği renkte boyanmış çıkardı.

¹¹ صبا : ضیا N

¹² که : کز او NK

¹³ سر را کی نماید : سرها را نکرده NK

¹⁴ کو : که NK

Kuruluk -dünya âleminde doğan kuruluğa müteallik hissiyatı görmüştür, can İsa'sı-ki can âleminde doğmuştur-,ayağını vahdet deryasına koymuş-ve yürümüş-tür.	سیر جسم خشک بر خشکی فتاد سیر جان پا در دل دریا نهاد	578
Kuruluk-yani toprak ve beşeriyet âlemi- cisminin yürümesi-ve ilerlemesi- kuruya [yani toprağa] vaki olmuştur.	چون که عمر اندر ره خشکی گذشت گاه کوه و گاه دریا گاه دشت	579
Can hareketi ise ayağını deryaya koymuş-ve öyle ilerlemiş-tir. Çünkü ömür kuruluk-yani dünya- yolunda kâh dağ kâh deniz, kâh ova geçerek geçmiştir.	آب حیوان را ^{۱۵} کجا خواهی تو یافت موج دریا را کجا خواهی شکافت	580
Bengi suyu-âb-ı hayat-ı ne vakit bulacaksın deniz dalgalarını-âli ve dakik-i maânî ve hakâyıkî-nasıl yarıp geçeceksin- keşfedeceksin.	لجوج خاکی وهم و فهم و فکر ماست موج آبی محو و سکرست و فتاست	581
Bizler aslanlarız ama bayrak aslanı. O bayrak aslanlarının daima hamd ve hücum göstermeleri rüzgârdandır. ¹⁶	مَا هَمَّ شِيرَانِ وَلِي شِيرِ عِلْمِ حمله شان از باد باشد دم به دم	609
Onların hamdleri görünür, rüzgâr görünmez. Ya Rabbi o görünmeyen eksik olmasın.	حمله شان پیدا و ناپیداست باد آن که ناپیداست یا رب ^{۱۷} هم مباد	610
Güneş gibi bir cevher idik, su gibi pürüzsüz ve saf idik.	یک گهر بودیم همچون آفتاب بی گره بودیم و صافی همچو آب	694

15 را: از NK

16 [2] Türkler sonra Selçuklu Türkleri bayraklarına aslan resmi yaparlardı. Kimlerin kılıcında aslan heykeli yapılırdı (kimi aslanı gösterişten ibaret çalım satan değildir.

17 یا رب : هرگز NK

Gönül seni ehl-i diller diyarına çeker. Ten seni su çamur hapishanesine çeker.	دل تُرا در کوی اهلِ دلِ کُشد تننُرا در حبسِ آب و گل کُشد	732
Bu tatlı su tuzlu su damar damardır. Ta kıyamet suru üfleninceye kadar halk arasında böylece cereyan eder.	رگِ رگست این آب شیرین و آب شور درخلاق می‌رود تا نفخِ صور	754
O köpek Yahudi bak ne reyde bulundu. Ateş yanına bir put dikti.	آن جهودِ سگ ببین چه رای کرد پهلوی آتش بتی بر پای کرد	777
Kim bu puta taparsa halâs buldu. Secde etmeyen ateş ortasına oturdu.	کان که این بُت را سجود آرد برست ور نه آرد ¹⁸ در دلِ آتش نشست	778
Nefis putunun cezasını vermeyince o puttan başka put doğdu.	چُون سزای این بت نفسِ او نداد از بُتِ نفسش بتی دیگر بزاد	779
Putların anası sizin nefsiniz putudur. Çünkü o adi put yılan, nefs putu ej- derhadır.	مادرِ بُتها بت نفسِ شماسست ز آن که آن بُت مَر و این بُت اژدهاست	780
Nefs, taş çakmaktır. Putta ondan çı- kan kıvılcımdır. O kıvılcım ancak su- dan sakın olur.	آهن و سنگ است نفس و بُت شرار آن شرار از آب می‌گیرد قرار	781
Fakat taş çakmak sudan sakın olur mu? Bu ikisi buldukça âdemoğlu nasıl emin olur?	سنگ و آهن ز آب کی ساکن شود آدمی با این دو کی ایمن بود	782

Taş çakmak içine su nasıl girer. Küpün, destinin suyu fani olsa bile pınar suyu daima taze ve baki kalır. ¹⁹	آب حُم و کوزه گر فانی شود آب چشمه تازه و باقی بود ²⁰	785
Nefis; destide gizli bir kara sudur. Nefis ise o kara suyun pınarıdır.	بت سیاه آبهست در کوزه نهان نفس مر آب سیه را چشمه دان	787
O yontulmuş put kara bir sel gibidir. Put yapan nefis ise cadde de bir pınarıdır.	آن بُتِ مَنْحُوتِ چُونِ سِیلِ سیاه نفسِ بُتگرِ چشمه‌ای بر شاه ²¹ راه	788
Bir taş parçası yüz destiyi kırar ama çeşme suyu durmadan akar.	صد سبُو را بشکند یک پاره سنگ و آب چشمه می‌زھاند بی‌درنگ	789
Musa'nın Tanrısına ve Musa'ya iltica etmeye bak. İman suyunu Firavunluktan dolayı döküp telef eyleme!	در خدای مُوسی و مُوسی گریز آب ایمان را ز فرعونى مریز	793
Gel de suya benzer ateş olan bir âlemdeki ateşe benzer suyu gör gel de!	اندر آ و آب بین آتش مثال از جهانی کاتش است آبش مثال	801
Nereye su akarsa orası yeşilliktir. Nerede gözyaşı dökülürse oraya rahmet nazil olur.	هر کجا آب روان سبزه بود هر کجا اشک روان رحمت شود	832
Rüzgâr, toprak, su ateş hep kölelerdir. Sana bana ölü görünürler hak ile diridirler.	باد و خاک و آب و آتش بنده‌اند با من و تو مُرده با حق زنده‌اند	850

¹⁹ Bu cümle Mesnevi'nin aslında yok, Veled Çelebi İzbudak açıklayıcı cümle olarak kullanmıştır.

²⁰ آب حُم و کون گر فانی شود * آب جسمتان و باقی بود - NK

²¹ شاه : آب K

Su ile toprak, Hazret-i İsa nefesinden gıdalanınca kuş oldu. Kanatları açıp uçtu.	آب و گل چون از دم عیسی چرید بال و پر بگشاد مرغی شد پرید	877
Senin tespihin, su ile balçığa bahar mesabesinde olup gönül sadakatin nefesinden cennet kuşu oldu.	هست تسبیحت بخار آب و گل مرغ جنت شد ز نفخ صدق دل	878
Su havuz içinde zindanda gibidir ama hava onu çeker ki onun usul ve erkânındandır.	آب اندر ^{۲۲} حوض اگر زندانیست باد نشفش می کند کار کانیست	891
Mesela su, ekmek ki bizim cinsimiz değilken bizim cinsimiz oluverdi ve bizim vücudumuzu arttırdı.	همچو آب و نان که جنس ما نبود گشت جنس ما و اندر ما فزود	903
Su ekmek sureten cinsiyet şeklinde değildir ama başka bir ağyarla onu cins bil	نقش جنسیت ندارد آب و نان ز اعتبار آخر آن را جنس دان	904
Susuz kimseye uzaktan serabın ²³ görünüşünden zevk gelir, fakat oraya erişince hâlî görür, hemen koşup su arar.	تشنه را گر ذوق آید از سراب چون رسد در وی گریزد جوید آب	908
Suyun gemi içinde olması geminin helâkidir. Suyun gemi altında bulunması [geminin yürümesine yardımcıdır].	آب در کشتی هلاک کشتی است آب اندر زیر کشتی پُشتی است	999

²² آب اندر: آبها در K

²³ [2] Serab – Fârsîdir. Türkçesi (ılgım salgım) dır ki yaz sıcağında çölde su gibi görünür.

Bu yük su üstünde ağzı kapalı testi, içi hava ile dolu olmasından dolayı su üstünde gitti.	کوزه‌ای سر بسته اندر آب زفت از دل پر باد فوق آب رفت	1001
Dervişlik hevâsı bâtında oldukça dünya suyu üstünde sakin olur.	بادِ درویشی چو در باطن بود بر سر آب جهان ساکن بود	1002
Yıkanmak için suya girersin, su içindeki diken sana bir elem eriştirir.	بهر غسل ار در روی در جویبار بر تو آسیبی زند در آب خار	1050
Her ne kadar diken suyun dibindedir ama sana batınca bilirsin ki bir diken vardır.	گر چه پنهان خار در آبست پست چون که در تو می‌خلد دانی که هست	1051
Lafızlar, yazılar tuzak gibidir. Güzel sözler bizim ömrümüzün kumudur.	لفظها و نامها چون دامهاست لفظ شیرین ریگابِ عمر ماست	1075
[Manî-yiâb-ı hayatını emir içine oynatır] bir nev' kavim vardır ki içinde su coşar. Öyle kavim çok az bulunur haydi onu ara.	آن یکی ریگی که جوشد آب ازو سخت کمیابست رو آن را بجو	1076
Deriden maksat nedir? Renk renk laflar su üstündeki zincirlenmeler gibi ki bir an durması mahaldir.	پوست چه بود گفته‌های رنگ رنگ چون زره بر آب کش نبود درنگ	1117
Kalemin rüzgârdan, kâğıdın da sudan olursa ne yazarsan derhal hiç olur.	چون زبادستت قلم دفتر ز آب هر چه بنویسی فنا گردد شتاب	1120

O su üstüne yazı yazmak kabilindedir. Sen ondan vefa umarsan [pişmanlıkla] iki elini ısırarak dönersin.	نقشِ آب است آرُ وفا جویی از آن باز گردی دستهایِ خود گزان	1121
Bizim şu şeklimiz bu tatlı denizde su üzerinde kâse gibi yüzerler.	صورتِ ما اندر این بحرِ عذاب می دود چون کاسه‌ها بر روی آب	1131
Bütün ırmaklara su veren deniz her süprüntüyü başı üstünde taşır.	بحر کاو ^{۲۵} آبی به هر جو می دهد هر خسی را بر سر و رو می نهد	1186
Deniz, bu kereminden dolayı eksilemez. Deniz kerem karlığında dolayı aşığılanmaz.	کمنخواهد گشت دریا زین گرم از گرم دریا نگردد بیش و کم	1187
Güzel suya ateş şekli verme, ateş içine de su şekli koyma!	آب خوش را صورتِ آتش مده اندر آتش صورتِ آبی منه	1220
Şu hava ki ruhun eşidir. Kaza baş gösterince veba ve kokmuş hava olur.	این هوا با روح آمد مقتدرین چون قضا سردد ^{۲۶} وبا گشت و عفن	1306
Ruhun hemşiresi olan su bir gölcükte veba ve kokmuş su olur.	آبِ خوش کو روح را همشیره شد در غدیری زرد و تلخ و تیره شد	1307
Ey bunca topraktan karışmış bir parça sen her basitin halini artık bundan anla!	از خود ای جزوی ز کلها مختلط فهم می کن حالتِ هر منبسط	1312
Hususan ki birçok zıtlardan toplanmış bir parça olursa ve sudan topraktan ateşten rüzgârdan toplanma olursa.	خاصه جزوی کو ز اضدادست جمع ز آب و خاک و آتش و بادست جمع	1314

²⁵ کاو : K

²⁶ سردد: آید K

Sağlık, zıtların sulhudur. Ölümde bunların arasında kavga kopmasıdır.	خاصه جزوی کو ز اضدادست جمع ز آب و خاک و آتش و بادست جمع	1316
Azar azar nûr-i nâr'a ur. Nârın da nûr olsun ey mahzun halli âdem.	اندک اندک نور را برنار زَنْ ²⁷ تا شود نارِ تُو نُورِ ای بُو الْحَزَن	1357
YâRabbî. Sen de o tertemiz suyu serp de âlemin şu nâr'ı hep nûr olsun.	هم تو زن یا رَب از آن ²⁸ آبِ طَهُور تا شود این نارِ عالمِ جُمْلَه نُور	1358
Deniz suyu hep fermanın altındadır. Su da ateş de YâRabbî, hep senindir.	آبِ دَرِیا جمله در فرمانِ تُست آب و آتش ای خداوند آنِ تُست	1359
Dilersen ateş latîf su olur. Dilemezsen su dahi ateş kesilir.	گر تو خواهی آتشِ آبِ خوش شود ور نخواهی آبِ هم آتشِ شود	1360
Su ve çamur içinde bağlanan canlar sulardan çamurlardan gönül neşesiyle kurtulunca,	جَانِهائی بسته اندر آب و گل چُون رهند از آب و گلها شاد دل	1370
Tanı bu suyu senin ırmağından akıttı. Eline bileğine aferin!	راند حق این آب را در جُوی تُو آفرین بَر دَسْت و بر بازوی تُو	1385

SONUÇ

Bu çalışmada; Mevlana'nın Mesnevi adlı eserinin 1. Defterinde Anasır-ı erbaa adı verilen dört unsurun yer aldığı 75 adet beyit incelenmiştir. Bu unsurların dağılımı Farsça ve Türkçe beyit örnekleri ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

4 unsurun birlikte geçtiği iki beyte ulaşılmıştır;

²⁷ نور را بر نار زَنْ: آب بر آتش بزَنْ NK

²⁸ هم تو زن یا رَب از آن : تو بزَنْ یا رَبَّنَا K

Rüzgâr, toprak, su ateş hep kölelerdir. Sana bana ölü görünürler hak ile diridirler.	باد و خاک و آب و آتش بندهاند با من و تو مُرده با حق زندهاند	850
---	--	-----

3 unsurun birlikte geçtiği beyte rastlanmamıştır.

2 unsurun bir arada geçtiği 23 beyit tespit edilmiştir;

Su ve ateşin birlikte geçtiği 11 beyit görülmüştür:

Ki halayık onun visaliyle izafet bulsun. Vi- sal suyu iştiyak ateşini söndürsün.	تا کنیزک در وصالش خوش شود آب وصلش دفع آن آتش شود	200
---	---	-----

Su ve toprak unsurlarının birlikte geçtiği 7 beyte erişilmiştir:

Suya çamura nur-u zatı vurdu da o se- beple yeryüzü tane ve tohum yetiştirmek kabiliyetini hâsil eyledi,	خاک آمین و هر چه در وی کاشتی بی خیانت جنس آن برداشتی	515
--	---	-----

Su ve hava unsurlarının birlikte geçtiği 3 beyit bulunmuştur:

Bu yük su üstünde ağzı kapalı testi, içi hava ile dolu olmasından dolayı su üs- tünde gitti.	کوزه‌ای سر بسته اندر آب رفت از دل پر باد فوق آب رفت	1001
--	--	------

Ateş ve hava unsurlarının birlikte geçtiği 1 beyit bulunmuştur:

Bu Ney'in sesi ateştir. Hava değildir. Kimde bu ateş yok ise yok olsun.	عشقست کاندَر نی فتاد جُوشش عشقست کاندَر می فتاد	9
--	--	---

Hava ve toprak unsurunun birlikte geçtiği 3 beyte erişildi:

Toprak beden, aşktan dolayı göklere gitti, dağ oynamaya kalkıştı, çevik oldu.	جسم خاک از عشق بر افلاک شد کوه در رقص آمد و چالاک شد	25
--	---	----

1 unsurun geçtiği 45 beyte ulaşıldı:

Bunların içinde en çok kullanılan su unsurudur ve su unsurunun geç-
tiği 30 beyit vardır:

Balıktan başka her şey suya kanar. Rızkı olmayana da günler uzar.	هر که جز ماهی ز آبش سیر شد هر که بی‌روزیست روزش دیر شد	17
--	---	----

Toprak unsurunun ele alındığı 8 beyit elde edilmiştir:

Toprak emindir, ona ne ekersen hıyanet görmeksizin onun cinsini kaldırırsın.	این امانت ز آن امانت یافته ست کافتاب عدل بر وی تافته ست	516
--	--	-----

Ateş unsuru yer alan 4 beyit bulunmuştur:

Azar azar nûr-i nâr'a ur. Nârın da nûr olsun ey mahzun halli âdem.	اندک اندک نور را برنار زن تا شود نارِ تو نور ای بو الحزن	1357
--	---	------

Hava unsurunun işlendiği 3 beyte rastlanmıştır:

Onların hamdleri görünür, rüzgâr görünmez. Ya Rabbi o görünmeyen eksik olmasın.	حمله شان پیدا و ناپیداست باد آن که ناپیداست یا ریگم مباد	610
---	---	-----

KAYNAKÇA

- ASLANOĞLU, Osman, *İran Şiirinin Kraliçesi Pervîn-i İ'tisâmî Divan Tahlili*, Name Yayınları (1.baskı), Diyarbakır 2018.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2008.
- Jalâlûddin Rûmî, The Matnawi*, Book I, Edited and Translated by: Reynold A. Nicholson, Tehran, 1381/2002
- KARLIĞA, H. Bekir, "Anâsır-ı Erbaa", TDVİA. ,C. 3, s. 149-151, 1991.
- Logatname, *Ferheng-i Motevasset-i Dehhoda*, Tehran 1385/2006, Çâp-ı Evvel.
- Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, Mesnevî-i M'anevî 1-2 (Farsça)*, (Hazırlayanlar: Adnan Karaismailoğlu, Derya Örs), Akçağ yay., Ankara 2007.
- Mevlâna-Mesnevi*, I-VI, Çeviren: Veled Çelebi İzbudak, Gözden Geçiren: Abdülbaki Gölpınarlı, MEB Şark İslam Klasikleri, İstanbul 1988.
- ŞAHİNOĞLU, M. Nazif "Unsur", İA., C.13, s. 40-41, 1993.
- TEMİZEL, Ali, *Mevlana Çevresindekiler, Mevlevilik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler*, Konya 2009.